

З55.1
Д, 70

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ГУМАНІТАРНИХ ПРОБЛЕМ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-ГУМАНІТАРНИХ СТРУКТУР ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В ПЕРІОД З 1991 ДО 2014 РОКУ

За загальною редакцією начальника Головного управління
морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України
генерал-майора В. КЛОЧКОВА

КИЇВ – 2023

УДК 355.1(477)

Рекомендовано до друку науковою радою Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України (протокол № 4 від 24.04.2023 року)

Рецензент:

Стасюк В.В., доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри морально-психологічного забезпечення військ (сил) Національного університету оборони України

Авторський колектив: полковник Яцентюк В.М., полковник Мороз В.М., полковник Романишин А.М., полковник Кротюк В.А., підполковник Мацевко Т.М., підполковник Ціпов'яз С.І., полковник у відставці Безбах В.Г.

Д70 Досвід становлення та розвитку військово-гуманітарних структур Збройних Сил України в період з 1991 до 2014 року / За редакцією генерал-майора В. Ключкова.— К.: НДЦ ГП ЗС України, 2023. — 97 с.

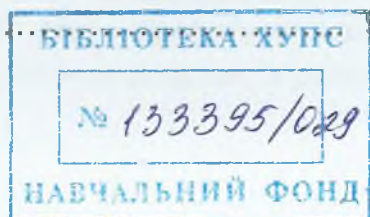
Матеріали досвіду допоможуть командирам (начальникам), фахівцям структур морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України отримати інформацію щодо історії створення, змісту та структури органів, які призначених для формування, підтримання та відновлення морально-психологічного стану особового складу та досвіду організації з проведення заходів морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах України.

Призначений для командирів, офіцерів структур морально-психологічного забезпечення, курсантів вищих військових навчальних закладів.

УДК 355.1(477)

ЗМІСТ

Вступ	5
ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СТРУКТУР МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В ПЕРІОД З 1991 ДО 2014 РОКУ	8
1. Створення у Збройних Силах України соціально-психологічної служби (24.08.1991 р. – 1993 р.)	8
2. Становлення структур виховної роботи (1994 – 1996 роки).....	18
3. Розвиток структур виховної роботи у 1997 – 2000 роках.....	28
4. Трансформація органів виховної та соціально-психологічної роботи Збройних Сил України у 2001 – 2008 роках.....	38
5. Реформування виховних структур у 2008 – 2014 роках.....	51
6. Становлення та розвиток системи підготовки фахівців військово-соціального управління у 1991 – 2014 роках.....	56
Створення київського військового гуманітарного інституту	59
Історія підготовки фахівців військово-гуманітарних структур у національній академії Сухопутних Військ імені гетьмана Петра Сагайдачного з 1991 до 2014 року	69
Підготовка фахівців військово-гуманітарних структур у Харківському національному університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба у 1991 – 2014 роках	81
Підготовка фахівців виховних структур у військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 1991 до 2014 року	85
7. Організація наукового та науково-методичного забезпечення діяльності гуманітарних структур у Збройних Силах України.....	89
Післямова	94
Список використаної літератури	95
Короткі відомості про авторів	96

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗС України	– Збройні Сили України
МО	– Міністерство оборони
СПС	– Соціально-психологічна служба
ГУ ВСПР	– Головне управління виховної та соціально-психологічної роботи
ГУВР	– Головне управління виховної роботи
НДМЦ	– Науково-дослідний і методичний центр
ВВНЗ	– вищий військовий навчальний заклад
МПС	– морально-психологічний стан
МПЗ	– морально-психологічне забезпечення
ТЗВ і П	– технічні засоби виховання і пропаганди
ВР	– виховна робота
КВГІ	– Київський військовий гуманітарний інститут
НАПН	– Національна академія педагогічних наук
НАН	– Національна академія наук
ГУВО	– Головне управління військової освіти
СЦКК	– спільний центр з контролю та координації
МПЗ ДВ	– морально-психологічне забезпечення діяльності військ
НДР	– науково-дослідна робота
МВС	– Міністерство внутрішніх справ
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
КПРС	– Комуністична партія Радянського Союзу
МОіН	– Міністерство освіти і науки
НАОУ	– Національна академія оборони України
НДР	– науково-дослідна робота

Зміцнення бойового духу в діючій армії залежить від безлічі чинників, але один з головних полягає в тому, що кожна людина повинна знаходитися на своєму місці і займатися цікавою роботою.

Вінстон С. Черчилль

ВСТУП

Морально-психологічний стан можна назвати секретною зброєю суспільства. Про його існування було відомо тисячі років тому. Але тільки талановиті керівники змогли оцінити і використати його. Наполеон, мабуть, краще за інших видатних полководців розумів значення морально-психологічного стану військ. Він казав, що один солдат, що має високий бойовий дух, стоїть трьох, позбавлених цієї зброї.

Видатний німецький мислитель та полководець генерал К. фон Клаузевіц відводив моральним силам у війні надзвичайно важливе значення. На його думку, вони “наскрізь пронизують усю військову стихію”, здійснюючи вплив на хід збройної боротьби. До головних моральних сил він відносив талант полководця, військову доблесть армії та дух народу, який її комплектує.

Морально-психологічний стан є секретом лише остільки, оскільки він невидимий і невловимий. Це наймогутніша зброя, відома людині; більш могутнє, ніж найважчий танк, ніж найпотужніша артилерійська зброя, ніж руйнівна бомба. Високий морально-психологічний стан військ – це засіб, здатний перетворити поразку на перемогу. Армія не розбита, поки вона перейнялася свідомістю поразки, бо поразка – це висновок розуму, а не фізичний стан.

Бойовий досвід ЗС України свідчить, що морально-психологічний стан – це питання життя і смерті. Ним не можна нехтувати. Кожна добре організована армія зацікавлена у високому рівні бойової підготовки своїх військ і, якщо це можливо, у забезпеченні їхньою кращою зброєю, щоб створити матеріальну перевагу над противником. Однак матеріальна перевага не така важлива, як моральна. Для армії небезпечніший низький морально-психологічний стан військ, ніж нестача боєприпасів.

Залежність ходу й наслідків збройної боротьби від рівня підготовки та морально-психологічного стану збройних сил обумовлює величезну увагу до належної організації системи формування в особового складу необхідних якостей в усіх арміях країн світу протягом усієї історії людства. Не викликає сумніву, що забезпечення необхідного рівня МПС особового складу шляхом проведення відповідної роботи постає вагомим фактором не тільки ефективного виконання службово-бойових завдань збройними силами в умовах мирного часу, а й у досягненні перемоги на полі бою.

Цілеспрямований вплив на свідомість та психіку військовослужбовця, військового колективу та в цілому збройних сил організовувався і проводився суспільством та державою на всіх історичних етапах їх розвитку.

Безпосередньо у військах його організовували та здійснювали командири (начальники) усіх рівнів.

Дослідження проблем організації такого впливу дає змогу зробити висновок, що в ході історичного розвитку військової справи ці питання набували все більшої ваги. Характерною особливістю військового будівництва ЗС України стало створення спеціальних органів, що безпосередньо займалися організацією та управлінням військово-соціальними процесами у військовому середовищі.

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на ЗС України.

З перших днів незалежності України, поряд із загальним процесом державотворення, будівництво власних Збройних Сил стало одним із основних завдань держави. Особливе місце в розбудові ЗС України зайняли проблеми організації належної системи виховної роботи. З перших днів існування МО України армії потрібна була структура, фахівці якої працювали б із людьми, створювали відповідний морально–психологічний клімат у військових колективах, піднімали рівень національно–патріотичної свідомості молоді, виховували відданих захисників Батьківщини тощо. Нові історичні умови вимагали створення адекватної вимогам часу системи виховної роботи. Система партійно–політичної роботи Збройних Сил СРСР, через яку вирішувались питання виховання їх особового складу, була надмірно заідеологізована. Спосіб її організації, що цілком природно витікав із монополії КПРС у всіх сферах суспільного життя, не відповідав потребам нового часу. Пошук перспективних шляхів вирішення цього важливого завдання, а не механічне копіювання радянського способу організації виховання особового складу, став суттєвою особливістю національного військового будівництва в Україні. Тривалий час в Україні не було єдиної системи поглядів на завдання, напрямки та порядок управління військово-соціальними процесами у військовому середовищі.

Процес створення вітчизняної моделі організації виховної роботи виявився непростим, суперечливим. Про це свідчить неодноразова зміна назви, структури та чисельності органів, що займалися виховним впливом на особовий склад. Спочатку це була соціально–психологічна служба МО України, згодом – органи виховної та соціально–психологічної роботи, які пізніше трансформувалися в органи виховної роботи, структури з гуманітарних питань, знову органи виховної та соціально–психологічної роботи, органи по роботі з особовим складом, структури морально-психологічного забезпечення.

Глибокий та всебічний аналіз проблем організації виховної роботи має велике практичне значення для вирішення актуальних завдань у ході російсько-української війни, розбудови української держави та її Збройних Сил. З'ясування специфіки організації та здійснення виховного впливу на

військовослужбовців в історії українських військових формувань ґрунтується на існуючій у науковій думці їх періодизації та розвитку.

На противагу іншим соціальним інститутам держави, що також виконують виховну функцію, але яка не є для них основною, для армії здійснення виховного впливу на людину відіграє провідну роль. Це стосується як особового складу, так і допризовної молоді та приписного складу.

Проголошення 24 серпня 1991 року Верховною Радою України незалежності і створення самостійної Української держави поклало початок новій добі в житті українського народу. Подарована долею, здобута без жодної краплини крові незалежність вимагала захисту, готовності всіх державних інститутів, кожного члена суспільства забезпечити суверенітет, територіальну цілісність, внутрішню стабільність молодій державі. Геополітичні та стратегічні умови, що змінилися, поява комплексу принципово нових загроз безпеці України викликали необхідність пошуку більш досконалих форм і методів формування в особового складу готовності зі зброєю в руках гарантувати отриману незалежність.

Аналіз заходів органів державної влади, зусиль воєнно-політичного керівництва України та діяльності керівництва міністерства оборони підтверджує, що в умовах створення ЗС України необхідність впровадження якісно нової системи формування особистості сучасного військовослужбовця, захисника молодій Українській державі стала очевидною. Враховуючи провідну роль у питаннях організації та здійснення виховного впливу у військовому середовищі спеціально створених органів, які вирішують це завдання, як головне, у представленій публікації основна увага приділяється історії створення військово-гуманітарних структур ЗС України, досвіду їх становлення та розвитку.

Вивчення та впровадження досвіду організації виховної діяльності у ЗС України здійснюється для виявлення закономірностей і тенденцій розвитку системи МПЗ та вироблення рекомендацій щодо її удосконалення.

У запропонованій публікації здійснена спроба проаналізувати шлях становлення та розвитку військово-гуманітарних структур у ЗС України та досвід організації і проведення виховних заходів у ході розбудови Українського війська.

В історичній науці найбільш розповсюджена періодизація створення та розвитку військово-гуманітарних структур, що прив'язана до різних програм розбудови, розвитку та реформування ЗС України. Автори-укладачі досвіду вважають, що така періодизація не зовсім повно розкриває процес становлення та розвитку військово-гуманітарних структур ЗС України, тому що, по-перше, всі ці програми не були виконані й не досягли задекларованих цілей; по-друге, зміст усіх програм не повністю розкривав завдання, що стояли перед цими структурами і, відповідно, не розкривав складного процесу їх перманентних реформ. Тому, автори-укладачі за основу періодизації взяли дати зміни назв військово-гуманітарних структур, їх оргштатної структури та завдань, які перед ними ставились.